

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1|2010:

Rusíni na bojištích | Z Vysočiny je do Koločavy blízko | Před padesáti lety zemřel biskup Pavel Gojdič | Ještě k osobnosti Jaromíra Hořce | O hladomoru na Ukrajině | Ruští historici o dějinách Podkarpatské Rusi | Z paměti Světlý Mathauserové | Ohlasy na problém odškodnění

O paměti i pamětnících

Na letošní rok opět připadá výročí řady událostí důležitých pro dějiny naší země. A nejen pro dějiny, mnohé mají význam také pro současnost a budoucnost. Uplyne devadesát let od schválení zákona č. 21/1920 o připojení Podkarpatské Rusi k Československé republice. (Fakticky se tak stalo roku předešlého.) Před šedesáti pěti lety skončila druhá světová válka. Před šesti desetiletími byla popravena politička Milada Horáková a umučen kněz Josef Toufar. O deset let později, roku 1960, zemřel v leopoldovské věznici následkem krutých životních podmínek řeckokatolický biskup Pavel Gojdič. V této souvislosti si jistě se zvláštním zadostiučiněním připomeneme, že v únoru to bylo dvacet let ode dne, kdy byla konečně zrušena zrůdná instituce jménem Státní bezpečnost, která měla na svědomí vedle výše jmenovaných obětí mnoho dalších lidských životů.

Některé jubilejní letopočty se týkají také Podkarpatské Rusi a našich společných dějin. Budeme o nich postupně psát, neboť soudíme, že by nebylo dobře, kdyby v rušném víru aktuálních předvolebních potyček, jež co nevidět nastanou, zanikl jejich význam. Vždyť historie je nejen - jak se občas opakuje - učitelkou života, ale i nevysychajícím zdrojem, z něž lze čerpat poučení a morální sílu pro budoucnost. Pokračování na straně 5

VALNÁ HROMADA

Společnost přátel Podkarpatské Rusi, o. s., zve své členy na Valnou hromadu, která se bude konat v sobotu 17. dubna 2010 v 10.00 hod.

v Domě národnostních menšin ve společenském sále, Vocelova 3, Praha 2 (spojení metrem, trasa C, stanice I. P. Pavlova)

Srdečně zveme všechny členy SPPR

Výkonný výbor

* Zveme vás srdečně na výstavu fotografií fotografa Jiřího Vetýšky z Podkarpatské Rusi, která bude instalována v době od 2. 4. – 17. 4. 2010 ve výstavním sále Domu národnostních menšin ve Vocelově ulici v Praze 2.

* Společnost přátel Podkarpatské Rusi o.s. ve spolupráci s Klubem speleologů z Brna Vás srdečně zve na besedu **Jeskyně na Podkarpatské Rusi v mýtech a ve skutečnosti**, která se bude konat ve čtvrtek 18. března 2010 v 17.00 hod. ve Společenském sále Domu národnostních menšin Vocelova 3 Praha 2. Jeskyněmi nás provedou speleologové MUDr. Jiří Urban a Luboš Slabý. Beseda bude doprovázena unikátními fotografiemi a obrázky původních i nově objevených jeskyň.



Foto Ivo Dokoupil

Jaro pod Karpaty

„Nejtěžší byly boje na Dukle,“ vzpomíná veterán

Válečný veterán Ilko Königsberg, příslušník 1. čs. armádního sboru v SSSR, se narodil 12. března 1921 ve vesnici Volovec v okrese Svaljava na Podkarpatské Rusi (asi 50 km od hranic se Slovenskem). Otce nikdy nepoznal, maminka se starala sama o malé hospodářství. Ve Volovci navštěvoval českou obecnou školu. Po jejím absolvování pokračoval ve třech zimních zemědělských kurzech a pomáhal doma s hospodářstvím. Podkarpatská Rus, před válkou součást Československé republiky, měla pohnutý osud – zejména to platí pro její obyvatele. Po maďarské okupaci v roce 1939 mnozí mladí muži uprchli ze svých domovů, aby nemuseli nastoupit do maďarské armády. Také Ilko Königsberg opustil rodnou vesnici a emigroval do Sovětského svazu. Po přepadení SSSR fašistickým Německem se rozhodl spojit svůj život s bojem proti fašismu. V roce 1943 vstoupil do československé jednotky v Jefremově, které velel pplk. Ludvík Svoboda. Po absolvování základního výcviku byl zařazen jako kulometčík k tankové rotě, které velel poručík Josef

Buršík. V dubnu 1944 opustila čs. jednotka Volyn a přesunula se do Kamence Podolského, odkud po vlastní ose zamířila blíž ke Karpatům, do prostoru Černovic. V okolních lesích, u obcí Stecova, Sadagury a Snjatyně, se rozložily jednotlivé útvary sboru. Žilo se převážně v lesích, v zemlankách. A tam také probíhal intenzivní výcvik. „Nejtěžší byly boje na Dukle,“ vzpomíná Ilko Königsberg. „Bylo to velmi těžké, i dnes se mi vybavují vzpomínky na padlé kamarády. Myslím si, že k bojům na Dukle nemuselo dojít, Němci byli silně opevnění a my jsme mohli přes polské městečko Krosno obejít,“ dodává. Po bojích na Dukle a překonání Dukelského průsmyku postupovala čs. jednotka směrem na Liptovský Mikuláš a v bojích o Liptovský Hrádek byl Ilko Königsberg těžce raněn do nohou a hlavy. Dodnes má v hlavě jizvu po střepině granátu. Do konce války se pak léčil v Tatranských Matliaroch, společně s dalšími volyňskými Čechy, kteří se zde léčili ze zranění.

Pokračování na straně 8

Výstava o Zakarpatí putuje Vysočinou

V lednu a únoru se na krajském úřadě v Jihlavě uskutečnila putovní výstava fotografií, která dokládá zájem studentů regionu o Zakarpatí. Mladí autoři snímků, studenti, tu představují, jak na ně zapůsobil pobyt na Podkarpatské Rusi.

„Na osmnácti panelech se snažíme prostřednictvím více než sta černobílých i barevných fotografií s komentáři přiblížit lidem z Vysočiny jejich partnerský region. Naše výstava by neměla být chápána jako jediný, definitivní a objektivní obraz Zakarpatské oblasti. Chceme ukázat, jak tenhle krásný kousek země zapůsobil na nás, čtyři studenty. Čeho jsme si všimli, co nám přišlo zajímavé a důležité,“ říká Matěj Man, autor barevné části výstavy.

Jihlavská vernisáž proběhla v příjemné atmosféře a za velkého zájmu veřejnosti. Zahájil ji radní pro oblast kraje Vysočina Tomáš Škaryd, dále promluvil člen zastupitelstva kraje Miloš Vystrčil o začátcích spolupráce Vysočiny a Zakarpatí a o významu a přínosu tohoto partnerství.

Po ukončení výstavy v Jihlavě se celý komplet přesunul do dalších měst kraje – do Havlíčkova Brodu a Chotěboře, v květnu bude k vidění v Humpolci, v červnu v Telči a později i v dalších městech.

Podnětná výstava se řadí k četným aktivitám, které probíhají v rámci partnerství Zakarpatí a kraje Vysočina. V poslední době to byla např.

pomoc při chřipkové epidemii, kdy Rada kraje Vysočina schválila poskytnutí dotace ve výši 200 000 Kč na nákup léků a zdravotnických potřeb pro Zakarpatskou oblast. Koncem loňského roku navštívil Vysočinu folklorní soubor z Koločavy. Účastnil se folklorního festivalu Sedmikvítek v Příbyslavi, který má dlouholetou tradici. Hosty z Koločavy zde uvítali velmi vřele a jejich vystoupení a přehlídka bohatě vyšívaných krojů se setkala s velkým úspěchem. V rámci pobytu v Česku navštívili podkarpatský hosté Prahu a zajímavá místa Vysočiny, premonstrátský klášter v Nové Říši a firmu Starkon, která je významným zaměstnavatelem jejich krajanů na Vysočině.

(red)

Vážení členové Společnosti přátel Podkarpatské Rusi,

společně s prvním letošním číslem časopisu Podkarpatská Rus vám zasíláme složenku na úhradu členského příspěvku za rok 2010 a také seznam členů, kteří nezaplatili členský příspěvek v roce 2009 na účet hlavního sídla společnosti.

Domníváme se ale, že někteří z tohoto seznamu zaplatili čl. příspěvek na jiný účet nebo na jiné adrese. Prosíme tyto členy, aby nám tuto skutečnost neprodlehně oznámili poštou na adresu hlavního sídla, nebo e-mailem brezda@centrum.cz. Prosíme také o oznámení všech změn spojených s přestěhováním, úmrtím apod. V opačném případě bychom byli nuceni vyškrtnout tyto členy z databáze členské základny SPPR.

Znovu připomínáme, že adresa hlavního sídla společnosti je: Dům národnostních menšin, SPPR, Vocelova 3 Praha 2, 120 00

číslo účtu : 12939111/0100
e-mail: brezda@centrum.cz

Výkonný výbor SPPR

Příjemné setkání

Na sklonku loňského roku (11. prosince) se členové Společnosti a Klubu Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi sešli ve společenském sále Domu národnostních menšin na předvánočním setkání. U vánočního stromku se povídalo, zpívalo i hrálo, chomutovský Skejušan zazpíval kolody i další písně; program obohatilo také pívabné gymnastické vystoupení talentované desetileté Anheliny Moshkolové (na snímku), rusínské dívky žijící s rodiči v Praze. Anhelina je velice úspěšná, vyhrává gymnastické soutěže a vyrůstá z ní nadějná sportovkyně. Na večeru jsem si společně zazpívali, potěšili se ze setkání přátel a připili si na dobrý rok 2010.

Zároveň tímto děkujeme tímto všem, kteří slyšeli na naši výzvu v PR č. 4/2009 a přinesli ozdoby a drobné folklorní předměty.

(ap)



Harmonie na výstavě

Výtvarnice Věra Vacová-Párkányiová vystavovala své obrazy ve dnech od 25. 1. – 12. 2. 2010 v Praze, ve foyer SÚJB. Na vernisáži i v dalších dnech trvání expozice se sešlo početné a nadšené publikum, které se setkala s hodnotným výběrem malířčiny tvorby. Zasněná a poetická příroda, něžná zátiší s květinami i ovocem, krajiny, které má ráda – zamyšlená Šumava, Český ráj, Jiřetín pod Jedlovou či třeba pohledy na Lázně Bělohrad aj. Autorka zvolila pro svou přehlídku název Harmonie; a skutečně, její obrazy přesvědčivě dokazují, že malířka má niternou potřebu souladu, souzvuku krajiny a lidského nitra, barev a tvarů. Vzhledem k rodinným kořenům jsou v tvorbě Věry Vacové zastoupeny i podkarpatoruské motivy; představila je např. před časem na výstavě Podkarpatská Rus v duši a tvorbě (název tehdejší výstavy pořádané SPPR vymyslela právě ona). Malířka vystavuje s kolektivní tvůrčí a samostatně, je členkou Sdružení výtvarníků ČR a dočteme se o ní i ve výtvarných encyklopediích.

(ap)



Věra Vacová-Párkányiová

Knížky z Užhorodu

Z nové úrody publikací, které vesměs vycházejí péčí Užhorodské společnosti České kultury a Klubu T. G. M., zvlášť rádi upozorňujeme na další podnětný reprint knihy z 1. republiky: **Církevní památky na Podkarpatské Rusi** Bohumila Vavrouška. Objemná kniha, která vyšla po prvé r. 1929, přináší 272 fotografií lidových staveb; mnohé z nich dnes už neexistují, takže svazek svým způsobem představuje i historickou paměť regionu. Reprodukce snímků je na slušné úrovni. Můžeme tedy obdivovat četné cerkve – ty zejména –, zvoničky, hřbitovní branku i vyřezávané verandy, kříže či kostelní

interiéry. Zmíňme také vynikající ediční počín **Československé stopy na Podkarpatské Rusi**, čtyři komplety reprodukcí starých pohlednic z Užhorodu, Mukačeva, Chustu a Iršavy a Svaljavy. Jsou na nich budovy i další objekty (kupř. socha TGM v Užhorodě) postavené za první republiky. Na rubu pohlednic jsou i data vzniku staveb. Péčí vydavatelství Padjak vyšla praktická **Ukrajinsko-slovenská konverzace**, určená především přistěhovalcům z Ukrajiny. Věřme, že se dočkáme i obdobné rusínsko-české či slovenské publikace.

(ap)

Rusínští vojáci čs. armády umírali za Československo

Na přelomu října a listopadu 1938 se těžšíste bojových střetnutí definitivně přesunulo z českého pohraničí na jižní Slovensko a Podkarpatskou Rus. Nic na tom nezměnila ani Vídeňská arbitráž a čs.-maďarská hranice zůstala zónou neklidu až do března 1939. Boje o nejvýchodnější část naší republiky v tomto období se především v posledních dvou desetiletích těší poměrně značné pozornosti českých historiků i publicistů. Poněkud stranou však zůstává skutečnost, že rusínští (resp. podkarpatský) vojáci československé armády plnili svoji občanskou povinnost po celé délce hranic republiky a nejméně dvě desítky jich v době od vyhlášení mimořádných opatření na obranu státu v květnu 1938 do obsazení a ukončení bojů s Maďary v březnu 1939 přišly ve službě o život.

Čtyři z nich padli přímo během bojů (ze 47 jmenovitě známých padlých). Prvním z nich byl vojn 3. roty pěšího pluku 22 „Argonského“ Daniel Balla (nar. 28. září 1915 v Zapsoni), který se během henleinovského povstání 22. září 1938 dostal v obci Janovice-Hodkovičky v Broumovském výběžku do zajetí. Byl zastřelen sudetoněmeckými vzbouřenci, když se během protitoku čs. jednotek snažil ze zajetí uprchnout. Je pohřben v Josefově. Vojín 11. roty pěšího pluku 36 Šimon Chuda (nar. 26. ledna 1906 ve Velkém Rakovci), v civilu zemědělský dělník, padl 25. října 1938, jako vojenská posila užhorodského praporu SOS při útoku maďarských teroristů na kótu 116 u obce Pálenisko. Pohřben byl o tři dny později v Užhorodě. Další vojn pěšího pluku 36 (1. rota) Eliáš Kolačuk (nar. 28. července 1915 v Rachovu), v civilu také zemědělský dělník, byl jednou ze čtyř obětí celodenních bojů, které se mezi československými jednotkami a Maďary rozhořely 6. ledna 1939 na mukačevském předměstí Rozvegovo. Spolu se svými českými kamarády byl pohřben v Sevljuši. Posledním padlým byl slovenský Rusín, četař aspirant Juraj Pjesčák, učitel z Velkého Lipníku u Spišské Staré Vsi (nar. 14. března 1914), abiturient Ruského učitelského ústavu v Prešově a absolvent Školy na výchovu důstojníků pěchoty v záloze 17. pěší divize v Popradu. Padl jako zástupce velitele mimometné čtyř roty doprovodných zbraní horského pěšího pluku 3 dne 1. listopadu 1938 v boji s maďarskými záškodníky na Běhuňském vrchu.

Dalších pět rusínských vojáků utrpělo v důsledku různých nehod během výkonu služby tak těžká zranění, že jejich následkům podlehl. Jednalo se o vojína Vladimíra Bugjoše, kmenové příslušného k 5. rotě pěšího pluku 3 „Jana Žižky z Trocnova“ (nar. 29. srpna 1914 v Bekeni), zemědělského dělníka, který se stal 12. června 1938 obětí dopravní nehody u Plumlova. Zemřel při převozu do nemocnice a je pohřben v Prostějově. V důsledku dopravní nehody zemřel i Alexander Molnár, mobilizovaný rolník z Rafajnova (nar. 14. srpna 1904 tamtéž). Zemřel 14. října 1938 v Olomouci a je tam i pohřben. Mobilizovaný vojn 2. roty pěšího pluku 34 „Střelce Jana Čapka“, berní elév ze Svaljavy, Michal Canyko (nar. 2. září 1909)



Údolí v okolí Rachova

byl 9. října 1938 během střezení železniční trati Polom-Bělotín nešťastnou náhodou zachycen vlakem. Je pohřben v Hranicích na Moravě. Vojín náhradní korouhve dragounského pluku 10 Vasil Luták (nar. 12. listopadu 1914), rolník z Kraljovy Martinky u Iršavy se 19. ledna 1939 utopil v rozvodněné Uži, poté, co se na něj převrátil vůz, který řídil. Pohřben je v Perečíně. Vyložen nešťastnou náhodou zemřel nováček (na vojně byl teprve deset dní) Fedor Husár, dělník z Paseky Tuří v okr. Perečín. Dne 11. března 1939 spadl do studny německé evangelické fary ve Velké u Popradu. Pohřbili ho tamtéž.

Přestože úmrtí v důsledku nemoci nelze ve všech případech označit jako důsledek vojenské služby, je mimo jakoukoliv pochybnost, že pobyt v polních podmínkách a zhoršená dostupnost odborné lékařské péče ke zhoršení zdravotního stavu těchto vojáků přinejmenším přispěly. Nemocím podlehl čtyři podkarpatský vojáci: dva zemřeli na tyfus (mobilizovaný vojn dragounského pluku 10, dělník z Ardovce v okr. Sevljuš, Jan Kvak, nar. 12. června 1905, zemřel 13. října 1938 v Prešově, kde byl i pohřben. O necelý měsíc později, 10. listopadu 1938 v Levoči, zemřel vojn stejného pluku, Jiří Zekaň, dělník z Instičeva v okr. Iršava, (nar. 29. června 1910 a pohřben v Levoči), jeden na srdeční slabost (Jan Michalec, nar. 20. března 1907 v Sevljuši, v civilu dělník, vojn v záloze 2. náhradní roty pěšího pluku 29 „Plk. J. J. Švece“, zemřel 13. října 1938 v Českých Budějovicích, pohřben byl tamtéž) a jeden na zánět pobřišnice (Evžen Steinfeld, nar. 4. února 1915 ve Vylouku, okr. Berehovo, v civilu krejčí, vojn 3. roty pěšího pluku 3 „Jana Žižky z Trocnova“, zemřel 3. listopadu 1938 v Brně a pohřben byl na brněnském židovském hřbitově).

Jedním z tragických průvodních znaků let 1938–1939 byla vysoká sebevražednost v armádě. Více než dvě desítky vojáků si dobrovolně vzaly život v důsledku kapitulace a následných politických změn. Dva z nich byli rusínské národnosti. Jiří Senevič, dělník z obce Lipča v okrese Chust, vojn Sborového proviantního skladu 11

se zastřelil 28. února 1939. Téhož dne měl být propuštěn do civilu. Senevič však odmítl návrat do svého domova, který byl mezitím obsazen Maďary. V důsledku tohoto a několika dalších případů pak bylo Ministerstvem národní obrany v Praze povoleno vojákům ze zabraného území zůstat v další dobrovolné činné službě v čs. armádě až do 30. září 1939. Druhým případem byl obuvník Ondrej Meško, rodák z Hrušova v okr. Terešava (nar. 6. listopadu 1902), slovenské národnosti, mobilizovaný desátník 3. náhradní roty pěšího pluku 36, který se 3. listopadu 1938 zastřelil v rozrušení ze zprávy, že Užhorod má být obsazen Maďary. Pohřben byl v Užhorodu.

Byly ovšem i případy sebevražd podkarpatských vojáků z osobních důvodů: Četař dělesloužící náhradního praporu (mobilizačního) pěšího pluku 70 Petr Mikita z Rakošina, okr. Mukačevo a vojn roty pomocného zdravotnictva Pavel Toth ze Sasova v okr. Sevljuš. U několika desítek sebevražd vojáků zůstaly v těchto tragických měsících důvody jejich odchodu ze světa nezjištěny. V celé čs. armádě je doposud známo 562 případů padlých a zemřelých vojáků v době od 21. května 1938 do konce března 1939. Podkarpatská Rus je tedy s dvěma desítkami mrtvých zastoupena 3,56% z celkových čs. ztrát. Ve skutečnosti však je toto číslo (především u padlých) mnohem vyšší. Důvodem je jednak torzovitost dochovaných archivních materiálů a především pak skutečnost, že neexistuje jmenový seznam ztrát z ústupových bojů čs. jednotek na Podkarpatské Rusi ve dnech 14.–18. března 1939. Právě tam sloužila celá řada místních občanů, z nichž zde mnozí položili život. Spolu se svými českými a slovenskými kamarády se tak stali posledními nositeli a obránci dočasně potlačené československé státnosti.

JIRÍ PLACHÝ,
Vojenský historický ústav Praha

Pozn.: Vlastní a místní jména jsou ponechána v původní (tedy většinou počeštěné) podobě, v níž jsou uváděna v archivních materiálech.

„První slovo, které jsem uslyšel, bylo rusínské“

Zpráva o úmrtí (22. 11. 2009) básníka a publicisty Jaromíra Hořce, dlouholetého předsedy SPPR, nás zastihla po uzávěrce posledního loňského čísla; poté jsme dostali i zaznamenali řadu ohlasů, jimiž se k jeho osobnosti znovu vracíme. Určitě si to zaslouží.

Po celý život statečný

Byli to odvážní chlapíci, nejmladší dvacetiletý, nejstaršímu bylo pod sedmadvacet, co v květnu 1945 obsadili v Panské ulici dům největších protektorátních novin *Der Neue Tag*, aby tu založili deník *Mladá fronta*. Na pultech trafik předběhl ostatní česká periodika.

Byl jsem do redakce přijat o dvacátém výročí deníku jako čtyřiadvacetiletý elév; tolik bylo šéfredaktoru Jaromíru Hořcovi, když vyšlo vůbec první číslo.

K jubileu listu jsme tehdy sestavili sváteční výtisk. Pojali jsme do něj všechno, co jsme věděli o prvopočátečních periodika. I když úplně všechno ne – do Pražského jara zbývaly ještě tři roky.

Hořec, narozený v Chustu na Podkarpatské Rusi, za války účastník hnutí odporu, se v MF obklopil stejně schopnými intelektuály. Kulturní rubriku řídil pražský literát, odbojářský veterán František Listopad. Ten po roce 1948 zůstal v cizině. Stal se chloubou Portugalska, jeho spisovatelem, ředitelem Národního divadla, spoluzakladatelem filmové a divadelní školy. Po sametové revoluci se i Česko k němu přihlásilo udělením Ceny Jaroslava Seiferta i dalších ocenění. Kulturní redaktor a překladatel ze šesti jazyků Sergej Machonin byl dalším spoluvůdčím „Hořcovy“ Mladé fronty. Předtím strávil tři válečná léta v lágru Sachsenhausen – aby další degradaci zažil za normalizace, kdy ne a ne se vyšvihnout z pozice nočního hlídače. Protinacistický aktivista Jan Grossmann vedle redigování Mladé fronty a divadelní činnosti studoval na Karlově univerzitě srovnávací dějiny literatury, než byl odtud i odtamtud po únoru 1948 vyloučen. Příchod sovětských vojsk ho vyhnal i z domova: řídil v Holandsku, SRN, Švýcarsku a Rakousku. Stejně jako Listopad nebyl doma prorokem.

Sám Hořec, jehož talent se postupně rozprostřel do mnoha oborů, unikl „hořkým“ koncům posrpnové doby jen tím, že dostal invalidní důchod. Pro zajímavost, Miroslav Jelínek, který šéfoval Mladé frontě nějaký čas po Hořcovi, se po r. 1968 uchytil jako izolátér a výškový montér. (Skonal měsíc před Hořcem – naposledy byl předsedou Syndikátu novinářů.)

Po sametové revoluci se Hořec chápe nové práce. Společně s několika nadšenci zakládá *Společnost přátel Podkarpatské Rusi*, vydávají časopis Podkarpatská Rus, hodnocený jako nejprestižnější periodikum z těch, co vydávají občanská sdružení. Hořec se rovněž dává do psaní vlastních monografií osvětlujících, jak vidí po letech někdejší soužití Čechů a Slováků s Rusíny. Upozorňuje na nespravedlnosti poválečného uspořádání Československa. Burcuje



Foto Agáta Pilátová

Jaromír Hořec (vlevo) s hercem a recitátorem Marcelem Vašínkou na besedě, kterou mu uspořádala SPPR k narozeninám

i v rozhlas: „Rusové si drží Kaliningrad. Proč my bychom neměli mít specifický status vztahů s Podkarpatskou Rusí?“

Tušil, že by to mohla být předpříprava budoucího vstupu Ukrajiny do Evropské unie. Teď máme v Bruselu evropským komisařem specialistu na východní Evropu Štefana Füle, co kdyby on se zasadil... Evropa se postupně dělí do regionů, z nichž některé blíže spolupracují, ačkoliv vzdálenost mezi nimi je úctyhodná. Chodské Domažlice si mají co povídat s podkarpatským Užhorodem, např. o křtěných tradičních lidových zvyků návštěvami souborů k účasti na lidových slavnostech apod.

Český eurokomisař Füle má na starosti rozšíření Evropské unie a kromě toho dostal na starost také politiku sousedství. Projekt Východního partnerství, tj. snaha navázat užší spolupráci se zeměmi bývalého SSSR, patří mezi priority českého předsednictví EU.

K pětadesátinám jsem měl čest gratulovat panu Hořcovi společně s mým přítelem, rozhlasovým esejistou Jiřím Ješem. Hořec i já jsme vstupovali do *Mladé fronty* každý ve svých čtyřiadvaceti letech. On prošel o dvacet let delší a těžší životní pouť. Uplatnil se i v mnoha oborech, k nimž si dovoluji jen vzhlížet, ale praktikovat je neumím. Jeho práce zanechává hluboké otisky v našich myslích i srdcích. Pro občanské sdružení Rusínů a jejich přátel je velké zadostiučinění, že u jeho lokálky stál pan doktor Hořec, rodem z Chustu.

BOHUSLAV HYNEK

Jaromír

S Jaromírem Hořcem jsem se setkal přes rádio, když jsem ho pozval do studia bývalé Svobodné Evropy do relace k jeho osmdesátinám. Upřímně v něm popsal svou cestu od jinošského komunistického poblouznění k podpisu Charty

a husákovskému vězení. Navštívil jsem ho letos v únoru v jeho spořilovské vile. Na uvítanou mi řekl: „Ale ruku vám nepodám.“ Upadl totiž předtím na Malostranském náměstí, pochroumal si ji a musel na operaci do nemocnice. Na klavíru měl rozložené všechny své básnické sbírky a věnoval mi po exempláři. Listují si teď v nich, vyzobávám hrozinky, i větu: „Muž, který udal, lehčí je než prach ve stopě polní myši.“ Byl plný plánů, že založíme básnickou skupinu poezie faktu. „Víte, já chodím vynášet smetí do kontejneru a v něm je tolik různých věcí. Tahle poezie všedního dne mě baví.“ Hořcův podíl na kultivování naší populární hudby je nezměrný. S bratrem Miroslavem založili za války skupinu Harlem Jazz, kde hrál i výtvarník Libor Fára. Inicivoval vznik průkopnických sborníků Taneční hudba a jazz a usiloval o spojení veršů s jazzem. S Josefem Kotkem sestavil dvoudílnou Kroniku české synkopy, ale nespěl být uveden jako spoluautor. Napsal vynikající texty k evergreenům jako Dva modré balonky, Barborka, Nedělní vláček nebo Docela všední obyčejný den. Nevěděl jsem, kdy má pohřeb, a tak volám na jeho číslo, že mi to někdo z pozůstalých poví. A ozvalo se: „Dobrý den, tady Jaromír Hořec, prosím vás, můžete mi nechat zprávu? Díky.“ Nechávám. Byl jste moc fajn chlap.

JAN REJŽEK

(z článku v LN 26. listopadu 2009)

Poslední rozloučení

Loučíme se s českým novinářem, básníkem, textařem a pedagogem a mým prvním šéfredaktorem. Jeho rozsáhlé dílo obsahuje více než stovku knížek a sbírek básní, tisíce článků, komentářů, desítky textů písniček.

Když se stal šéfredaktorem, bylo mu teprve 23 let. Ještě dopoledne 9. května 1945 vyšlo první dvoustránkové číslo *Mladé fronty*. Jaro-

mír hned založil i stejnojmenné nakladatelství, týdeník *My 45*, obnovil vydávání časopisu pro skauty a junáky, založil časopisy *Středoškolák*, *Mladý technik*, literární revue *Generace*. Všude poskytoval příležitost mladým talentům.

V r. 1950 musel z rozhodnutí mocenských orgánů opustit redakci, v následujících letech se jako někdejší odbojář uchytil ve Svazu protifašistických bojovníků a vrátil se k tomu, co kdysi okusil se svým bratrem za války: *Můj svět je smutný jako blues*, jmenovala se jejich první společná taneční skladba.

Teprve po určitém oteplení politických poměrů se stal šéfredaktorem časopisu *Hlas revoluce*, v následujících letech šedesátých byl jmenován docentem Fakulty sociálních věd a publicistiky UK. Po obsazení naší země tzv. „spřátelenými vojsky“ přišel nový pád a další nedobrovolná publikační prodleva. Ale Jaromír Hořec se nevzdal, založil samizdatové nakladatelství *Česká expedice*, v němž vyšlo v letech husákovské normalizace na 150 svazků, tajně strojopisně přepisovaných a půjčovaných.

V roce 1981 byl vyšetřován a vězněn, odtud název jedné jeho básnické sbírky *Brzy-jazyk-nazývati-Ruzyně*. Z hojně básnické žně zůstane v paměti mnoha lidí Hořcova *Anežka Česká*, překládaná ve světě a recitovaná při různých příležitostech. Po listopadu 1989 působil v Masarykově demokratickém hnutí, jako redaktor jeho periodika *ČAS* a předseda nadace; má zásluhu na konečném umístění sochy T. G. Masaryka na Hradčanském náměstí. Dovolte závěrem vzpomenout na několik jeho veršů:

„První vzduch, který vdechl jsem,
vanul až z polonin a od pramenů Tisy.
Poprvé jsem se dotkl země na lesní trávě
v Chustu.“

První slovo, které jsem uslyšel,
bylo rusínské, omyté sněhem
přicházejícím právě od Vihorlatu.
První píseň, s níž jsem usínal,
laskala maminčina čeština
tolik podobná lahodné sestře rusínštině.
Plul jsem v mléčné dráze
vstříc osudu ze všech stran obstoupenému
doutnajícím spáleníštím.“

MIROSLAV SÍGL

(ze smutečního projevu na pohřbu J. H. I. prosince 2009)

O paměti i pamětnících

Dokončení ze strany 1

Pro příští léta země, která se čas od času trochu bezradně zmítá v nesmyslných politických kláních a neví si rady s hledáním cesty správným směrem.

V tomto čísle našeho časopisu i v číslech příštích budeme vyprávět o životě biskupa Gojdiče, o některých rusínských bojovnících v řadách československé armády za druhé světové války, kteří jsou ještě mezi námi, i o padlých. Připomeneme také zákon, který za dvě desetiletí spojil osudy Československa a Podkarpatské Rusi.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Biskup Pavel Gojdič: příkladný život, mučednická smrt

Biskup Pavel Gojdič je vedle blahoslaveného biskupa Vasilu Hopka nejvýznamnější osobností v historii prešovské řeckokatolické eparchie. Lidé ho nazývali „člověkem zlatého srdce“. V srdcích těch, kteří ho znali, trvale zůstane světcem. Narodil se 17. července 1888 v Ruských Pecklanech u Prešova v rodině řeckokatolického kněze Štefana Gojdiče, při křtu dostal jméno Petr. Teologická studia započal v Prešově, pokračoval v nich v Budapešti. Byl vysvěcen na kněze v srpnu r. 1911. Po několikaleté pastorační práci vstoupil v roce 1922 do řádu sv. Bazila Velikého v Mukačevě a přijal jméno Pavel. Po misionářské činnosti na Podkarpatské Rusi byl v r. 1926 jmenován apoštolským administrátorem prešovské eparchie, v následujícím roce jmenován titulárním biskupem harpašským a konsekrován v chrámu sv. Klimenta v Římě. V té době současně probíhaly oslavy 1100 výročí narození sv. Cyrila.

Po biskupském svěcení navštívil v Římě baziliku sv. Petra, aby se pomodlil na hrobě apoštola. Při osobní návštěvě u sv. Otce Pia XI. 29. března 1927 dostal darem zlatý kříž se slovy: „Tento kříž je jen slabým symbolem těch velkých křížů, které na tebe, můj synu, sešle Pán Bůh ve tvé biskupské službě.“ To se později potvrdilo ve vrchovaté míře. Jako biskupské heslo si zvolil: „Bůh je láska, milujme ho.“

Biskup Gojdič usiloval o prohloubení duchovního života kněží i věřících. Podporoval vydávání časopisu Blahovistník, Da pridet carstvije Tvoje aj.

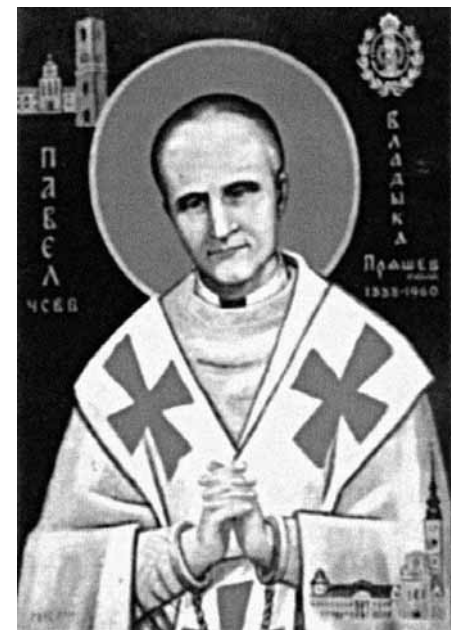
Miloval byzantský obřad a velmi mu záleželo na tom, aby byl přesně dodržován.

Angažoval se i v oblasti školství, což potvrdilo např. i založení řeckokatolického gymnázia v Prešově v r. 1936. Zřizoval nové farnosti (v Praze, Bratislavě, Levoči a jinde). Jeho zásluhou byl v Prešově postaven sirotčinec svěřený sestrám Kongregace Služebnic Neposkvrněného početí Panny Marie.

Roku 1940 ho papež Pius XII. povýšil z apoštolského administrátora na sídelního biskupa prešovské eparchie, přestože Pavel Gojdič předtím požádal o abdikaci. V době Slovenského státu vláda nelibě nesla jeho úsilí o rozvoj duchovního života věřících a snahu umožnit Rusínům používat v církevních školách svůj jazyk.

Po druhé světové válce se snažil co nejlépe zajistit pastorační na východním Slovensku poničeném válkou, a zároveň zakládal v Sudetech farnosti pro nově přistěhované věřící. Od roku 1947 mu pomáhal pomocný biskup Vasil Hopko (nyní již blahoslavený), dřívější farář v Praze a profesor prešovského semináře. Po nástupu komunistické nadvlády v r. 1948 došlo 14. dubna 1950 k likvidaci řeholních řádů a 28. dubna 1950 k delegalizaci řeckokatolické církve na nechvalně známém prešovském soboru (ve skutečnosti lži soboru), na kterém byl vyhlášen návrat k pravoslaví.

Pavel Gojdič přestup řeckokatolíků k pravoslaví odmítl. Proto byl ve vykonstruovaném procesu 11. – 15. ledna 1951 (současně s ka-



„*Moji Rusíni, pamatujte na slova i činy, jimiž jsem vás utvrzoval v řeckokatolické víře a v rodné řeči!*“
P. Gojdič

tolickými biskupy Vojtašákem a Buzalkou) jako „vlastizrádce“ odsouzen k doživotnímu odnětí svobody, zaplacení 200 000 korun pokuty a k odnětí občanských práv.

Ve vězení byl vystaven velkým útrapám, těžkému fyzickému a psychickému útlaku. Byl ponižován, vykonával nejtěžší a nejpodřadnější práce (byl např. zapřahán do pluhu), přemísťovali jej z jedné věznice do druhé. Až v leopoldovské věznici byla jeho křížová cesta dne 17. července 1960, v den jeho narozenin – jak si vždycky přál – ukončena smrtí. Byl pohřben na vězeňském hřbitově pod vězeňským číslem 681.

Až v r. 1968 – v důsledku uvolněných společensko – politických poměrů – dovolily státní orgány exhumaci tělesných ostatků biskupa Gojdiče. Byla provedena na leopoldovském hřbitově, poté byly tělesné ostatky převezeny do Prešova a tam uloženy do krypty řeckokatolického katedrálního chrámu sv. Jana Křtitele. 15. května 1990 byly ostatky uloženy do sarkofágu a umístěny v kapli katedrály.

Pavel Gojdič byl soudně rehabilitován v září 1990. In memoriam byl vyznamenán Řádem T. G. Masaryka II. třídy a Pribinovým křížem I. třídy. Dne 4. listopadu 2001 ho papež Jan Pavel II. v Římě blahořečil. V Ložně na východním Slovensku je blahoslavenému biskupu Pavlu Gojdičovi zasvěcen první kostel.

Biskup Gojdič byl nesmírně laskavý, skromný a pokorný člověk, ochotný vždy pomáhat potřebným. Naplnilho tím poslání své práce, které při jednom ze svých kázání vyjádřil slovy: „S pomocí Boží chci být otcem sirotků, pomáhat chudým a utěšovat zarmoucené.“

MARIA KŘÍŽOVÁ

* **Režiséru Marku Škopovi** byla na 8. novoročním plese Rusínů pořádaném Sdružením inteligence Rusínů Slovenska udělena cena **Rusínská osobnost roku 2009**. Gratulujeme!

* **Muzeum Andyho Warhola** v Medzilaborcích oslaví ve tomto roce **dvacáté výročí založení**. Jeho ambicí je připravit novou koncepci dramaturgie s přihlédnutím k širšímu pojetí partu. Jak uvedl ředitel muzea Michal Bycko, chce instituce návštěvníkům nabídnout multimediální expozici, ve které se pop-art protne s populovou hudbou, a oba žánry připomenou, co všechno v 50. letech minulého století „válcovalo“ svět.

* V Uliči se konaly – v rámci rusínského Nového roku – závody psích spřežení s názvem **Zličská psí stopa 2010** – Ryal Canin cup. Obrovského úspěchu dosáhli musherši z Humenného; vyhráli ve třech kategoriích.

* Vihorlatská knihovna vyhláší regionální soutěž 30. ročníku neprofesionálních literárních tvůrců **Literární talenty 2010**. Autoři mohou psát jak ve slovenštině, tak i v jazycích národnostních menšin, tedy i v **rusínštině**. Práce mohou zájemci zasílat na adresu Vihorlatská knižnice, námestie Slobody 50, 066 80 Humenné.

* **CEE Photo Pound** ve spolupráci s photo.sittcomm.sk pořádají druhou část **projektu Rusíni** (Rusnaci). Organizátoři potěšili zájem o první část výzkumu. Předpokládali, že jeho výsledky budou určeny pouze úzkému okruhu těch, kterých se osobně dotýkal. Vzhledem k zájmu se rozhodli na projekt navázat a vytvořit archiv, který by obsahoval dokumenty ze života Rusínů.

* Sdružení inteligence Rusínů Slovenska bylo na notářském úřadě zapsáno do registru osob

oprávněných přijímat **2% podíl ze zaplacené daně z příjmu** pod spisovou značkou NCRp0 6736/2009.

* Internetový portál **rusyn.sk** znovu několikrát **citoval náš časopis Podkarpatská Rus**. „Přetiskl“ jednak náš rozhovor s režisérkou Natašou Dudinskí o jejím rusínském původu a Rusínech v Izraeli, jednak rozhovor s Ladislavem Smoljakem o jeho rusínských kořenech. Převzal i článek o zásluhách Rusínů o československou svobodu a o neradostných osudech mnohých z nich.

* Nedávno vyšla najevo pravda o původu dvou prešovských fotbalových legend. Bylo potvrzeno, že bratři **Ladislav a Rudolf** (v Prešově známí i jako Laco a Rudo) Pavlovičovi pocházejí z **rodu slavného Rusína Alexandra Pavloviče**. Na „odhalen“ mají lví podíl jejich děti.

* **Karpatská Rus. Mýty a realita, od Aristova po Magoesiho**. Tuto práci můžete ve dvou částech najít na internetové adrese <http://www.rusyn.sk/index.php?ID=&l=sk>.

* Řeckokatolický kněz František Krajňák z Kamienky je jedním z autorů nového „**Tetraevangelia**“. Jde o publikaci, která má 1050 stran a z církevněslovanského ho do rusínského jazyka překládali čtyři faráři, jeden spisovatel a odborně ho garantovala Anna Plišková z Institutu rusínského jazyka a kultury Prešovské univerzity. Dílo je psané tak, aby ho mohlo číst co nejvíce zájemců: rusínsky jak azbukou, tak i latinkou.

* Mezi slovenskými Rusíny stále plane vášnivá **debata o činech mons. Jana Hirka a jeho vztahu k Rusínům**. Mnozí ho zdaleka nepovažují za člověka, který má Rusíny rád (jak byl

ZE ŽIVOTA RUSÍNŮ V EVROPĚ

označen v některých oficiálních slovenských publikacích).

* Na četných místech Slovenska se stále konají **tradiční rusínské akce a setkání**, která připomínají tuto národnost a mimo jiné mají za cíl i uchování jejího jazyka a její kultury a lepší informovanost o ní v řadách široké veřejnosti. Několik příkladů: v obci Kružbová se konal v pořadí už čtvrtý Rusínský silvestrovský ples; v Beňadikovecch proběhl – rovněž už počtvrté – Rusínský Silvestr a vítání Nového roku; v Roztokách proběhl 1. Rusínský ples, v Humenném se uskutečnily Rusínský ples a Společný Štědrý večer; ten proběhl i v Bratislavě; rusínské plesy potěšily i zájemce v Prešově a Kamjuncce. Všechny akce se vyznačovaly vydatným zájmem lidí.

* **Série rusínských plesů** je v plném proudu i v rusínské oblasti Srbska. V Srbsku také ve velkém oslavili Rusíni Den Rusínů.

* V Ruském Keresturu v Srbsku začala kampaň nazvaná **Od domu k domu**. Má mimo jiné za cíl zaevidovat všechny Rusíny v oblasti.

* Slovenský rozhlas, Rádio Regina, vysílal 28. ledna 2010 **rozhovor s Martinem Karašem**, předsedou Světového fóra rusínské mládeže.

* **Rusíni a alkohol** – to je téma široké debaty, které se může zúčastnit každý zájemce. Tradice, při které na žádné akci od svatby do pohřbu nechyběla pálenka, vytvořila základ pro zálibu horalů v alkoholu. Jaká je situace v rusínských krémách dnes? Kdo chce, může napsat na rusyn@centrum.sk nebo se zapojit do diskuse na Facebooku, kde existuje rusínské fórum. **(top)**



Zveřejňujeme seznam členů, kteří nezaplátili členský příspěvek v roce 2009 na účet hlavního sídla společnosti. Domníváme se ale, že někteří z tohoto seznamu zaplatili čl. příspěvek na jiný účet nebo na jiné adrese. Prosíme tyto členy, aby nám tuto skutečnost

neprodleně oznámili poštou na adresu hlavního sídla, nebo mailem na: brezda@centrum.cz. Prosíme také o oznámení všech změn spojených s přestěhováním, úmrtím apod. V opačném případě bychom byli nuceni vyškrtnout tyto členy z databáze členské základny SPPR.

Znovu připomínáme, že adresa hlavního sídla společnosti je:

Dům národnostních menšin, SPPR, Vocelova 3 Praha 2, 120 00; číslo účtu: 12939111 / 0100

- | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
|--|---|--------------------------------|---|---|---|---|--|--|---|--|---|---|---|---|---|--|---|---|---|--|-------------------|--|---|--|---|---|---|----------------------------|--|--------------------------------------|
| Andrle, Vysoké Myto
Antonová, Praha 4
Antoš, Jirny | Bachmanová, Praha 2
Baková, Branišovice
Balabánová, Praha 8
Balvín, Plzeň
Bártová, Praha 10
Bečka, Řevnice
Benčák, Ústí nad Labem
Benešová, Praha 4
Berhardová, Řícmanice
Berka, Brno
Bína, Blansko
Boehmová, Náměšť n. Osl.
Bolshakova, Teplice
Bor, Domažlice
Bouchalová, Ostrov
Brod, Praha 6
Brokešová, Brno
Brotánková, Cerhovice
Březová, Brno
Budínská, Praha 2
Bulák, Mojžíř-Neštěmice
Buvala, Liberec | Ceha, Praha 3
Cerhová, Brno | Čáslavka, Praha 10
Čechová, Brno
Černíková, Praha 4
Čihák, Praha 4 | Dobiášova, Praha 5
Doležal, Hrádek n. Nis.
Dostál, Brno
Doušová, Praha 8 | Fajmonová, Pardubice
Faktorová, Dalečín
Fantlová, Praha 1
Fauová, Sezimovo Ústí
Fialová, Brno
Fíger, Ivančice
Fikrlé, Praha 2
Filjová, Praha 8
Flek, Brno
Flek, Brno
Flíček, Ivančice
Forejt, Praha 5
Fotul, Praha 10 | Gardavský, Kroměříž
Gavlasová, Třinec
Glancová, Praha 6
Gössel, Vsetín | Haláček, Brno
Hanzlová, Brno 12
Havčínský, Brno
Havlásek, Znojmo
Havlíček, Chudčice
Havlíková, Český Těšín
Hazuka, Brandýs nad Orlicí
Hečka, Kunštát na Moravě
Heřman, Praha 6
Hlaváčková, Velký Osek | Hlavsová, Bohumín
Horváth, Štítina
Hotová, Jindřichův Hradec
Hradecký, Brno
Hrbek, Praha 1
Hrnčíř, Frýdek Místek
Hromádka, Jindř. Hradec
Hromádka sen., Hořice v P.
Hrubý, Praha 4
Huclová, Pavlíkov
Hurdzan, Praha 8
Hušek, Liberec 11
Hutař, Praha 9 | Chernychko, Tachov
Chytilík, Brno 15 | Ištványová, Příbram
Ivaško, Brno
Ivaškovičová, Krásno n. Tepl. | Jančárova, Vlašim
Jandová, Velký Borek
Janošík, Brno
Janoušková, Praha 8
Ježková, Praha 4
Jirková, Jindřichův Hradec
Jirušková, Jindřichův Hradec
Jungmann, Praha 5
Jurkovič, Praha 2 | Kabelka, Brno
Kadlecová, Brno
Kadleček, Frýdlant n. Ostr.
Kalinič, Praha 9
Kalusová, Opava
Kaldová, Brno
Kaprál, Brno
Karellová, Golčův Jeníkov
Kavanová, Hranice na Moravě
Kedulič, Praha 9
Kejzerová, Brno
Kellerová, Brno
Keprt, Brno
Kerečanin, Hodonín
Kesslerová, Brno
Khromyak, Novosedlice
Kladenská, Brno
Klásek, Praha 9
Klemperová, Praha 6
Kliment, Bojkovice
Klouček, Mcely
Knapková, Zlín
Kočík, Praha 3
Kohoutová, Plzeň
Kolář, Neratovice
Kolomazník, Český Dub
Konečný, CSc., Kroměříž
Kopin, Bratislava
Kořínková, Brno
Košíčková, Hodonín
Kovářková, Mníšek p. Brdy
Kozlák, Praha 4
Kozlíková, Praha 9
Kozubíková, Hranice
Krátká, Brno
Krátký, Brno
Krejcar, Česká Lípa
Krejčárková, Praha 9 | Krepčík, Brno
Krivá, Praha 4
Kroupa, Brno
Kruml, Brno
Krušinová, Ústí nad Labem
Křováček, Praha 9
Kučírková, Brno
Kučmáš, Praha 4
Kuchta, Dolní Lánov
Kurač, Slaný
Kuštek, Bratislava
Kuzma, Ústí nad Labem
Kvasničková, Praha 10 | Lazurchenko, Beroun
Lehejček, Mladá Boleslav
Lemak, Penčín u Liberce
Lesev, Praha 1
Liška, Brno
Luner, Brno
Lutanská, Praha 3 | Mach, Prace u Brna
Majer, Brno
Malec, Milovice
Malcher, Jeseník
Mandl, Hrádek nad Nisou
Markovič, Praha 6
Martínek, Lomnice n. Luž.
Martinková, Liberec
Máslová, Otovice
Maškarincová, Rtyně v Podkr.
Matalová, Brno
Maternová, Brno
Minaříková, Praha 10
Mixová, Praha 10
Mavorita, Praha 2
Molnárová, Praha 6
Motrinec, Sepkov
Muller, Praha 8
Müller, Šlapanice u Brna
Musil, Brno
Muthsam, Kostelec n. Orlicí
Mykhaylov, Úvaly
Myslivec, CSc., Brno | Nápravník, Liberec
Nedělková, Havlíčkův Brod
Nedvěd, Telč
Němcová, Praha 10
Němcová, Bzenec
Nogovi, Komorní Lhotka
Nosková, Praha 4
Novák, Brno
Novák, Humpolec
Novák, Praha 5
Nováková, Praha 6
Novotný, Praha 4 | Obrátilová, Brno 12
Oesterricher, Praha 9
Oezko, Havířov
Ollerová, Studénka II
Osvald, Brno | Pabianová, Domažlice
Pánek, Praha 10
Pavlík, Praha 8
Pavlíková, Brno | Pavúk, Bratislava
Pechar, Beroun 2
Pejšková, Turnov
Pešek, Ledč n. Sáz.
Petř, Ledenice
Petrušová, Praha 1
Pilíková, Karlovy Vary
Pilip, Praha 2
Plhák, Vysoké Mýto
Plotzová, Pasohlávky
Podžorská, Praha 3
Pokorný, Brno
Ponocná, Plzeň
Popov, Jindřichův Hradec
Postupová, Praha 8
Povejšilová, Přelouč
Praško, Praha 5
Preisler, CSc., Praha 10
Prokopová, Praha 6
Pučelíková, Liberec 11
Pulkert, Praha 5
Pytková, Mělník | Rabas, Brno
Raichlová, Praha 10
Raisichová, Praha 4
Reichelt, Mladá Boleslav
Reslová, Liberec
Rígo, Olomouc
Richtrová, Brno
Roman, Brno
Roš, Jarošov n. Než.
Rudinská, Brno
Růžička, Brno
Ryšánková, Říčany | Řeháková, Praha 3 | Sas, Chomutov
Sedlák, Plzeň
Sedláková, Dvůr Král. n. L.
Shameti, Praha 8
Sígl, Praha 10
Sikorová, Český Těšín
Skala, Humpolec
Skoumalová, Praha 6
Skřivánková, Brno
Skubenič, Cheb
Sládková, Brno
Slabý, Řícmanice
Složilová, Brno
Sluka, Lázně Bělohrad
Smolíková, Praha 8
Smolka, Brno
Smrčka, Praha 6
Sodomková, Praha 6
Socha, Žirovnice
Sochorová, Praha 6
Souček, Ivančice
Spěvák, České Velenice
Srbová, Velký Borek
Srpová, Roztoky u Prahy
Stránský, Praha 5
Strnad, Poděbrady
Sznapka, Český Těšín | Šalom, Praha 4
Šebesta, Děčín III
Šedivá, Praha 1 | Šedová, Brno
Šelelo, Praha 9
Šenk, Jaroměř
Škopková, Praha 4
Šmerdová, Brno
Šmolcnopová, Vejprty
Šolc, Štěpánov
Šoltysová, Praha 6
Šťastný, Hronov 3
Štěpánek, Praha 4
Štulír, Veselí n. Mor.
Štursa, Brno
Šubert, Praha 4
Šubertová, Proboštov
Šujanová, Břežany
Šulcová, Praha 10 | Táborská, Praha 4
Tančinec, Praha 4
Tejkal, Brno
Tesařík, Kaznějov
Tesaříková, Praha 8
Tichá, Brno
Tichý, Hrotovice
Tížková, Brno
Tomková, Praha 9
Tregellas, Praha 2
Trnková, Brno | Ulinec, Nedakonice
Urbášek, Jáchymov | Vacová, Praha 6
Vacová, Jiříkov
Váchalová, Šlapanice u Brna
Váňa, Praha 4
Váňa, Praha 4
Vávrová, Klášterec n. Ohří
Velický, Praha 6
Velinský, Písek
Vinterová, Lanškroun
Vishchak, Pelhřimov
Vlachyňský, Praha 6
Vlašínová, Náměšť n. Osl.
Vlček, Chomutov
Vocelová, Praha 3
Vodrážka, Praha 4
Vojáček, Kroměříž
Vojtěch, Chlum u Třeboně
Volný, DrSc., Brno
Vostrčil, Brno
Vybíralová, Praha 10 | Wrzecionkova, Stanislavice | Zádorová, Praha 2
Zahradník, Liberec
Zápalková, Brno
Zayats, Úvaly
Zbořilová, Brno
Zezulová, Brno
Zlámalová, Praha 8 | Žáčková, Přerov
Židlická, Hodonín |
|--|---|--------------------------------|---|---|---|---|--|--|---|--|---|---|---|---|---|--|---|---|---|--|-------------------|--|---|--|---|---|---|----------------------------|--|--------------------------------------|

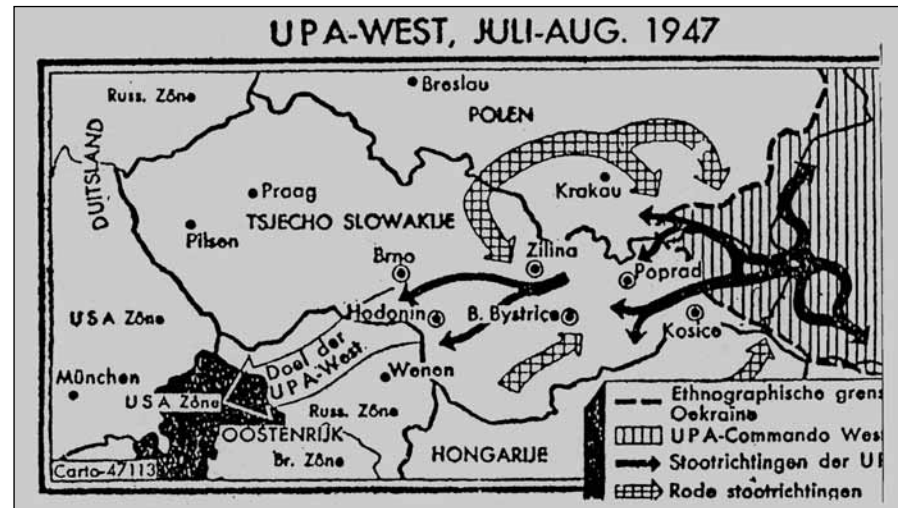
Jak pohlížet na banderovce?

Jsou ještě pamětníci předúnorové doby, kdy byla u nás většina ochotna solidárně s komunisty potírat tzv. banderovce. Ti osvícenější z nás se ale tázali, proč jim bránit v úprku na svobodný západ? Když se dnes seznamujeme s pozadím činností banderovců, chápeme však slova ukrajinského historika Vasila Rasijeviče, jimiž odsuzuje Juščenka za honestaci Bandery. Ukrajinský národ se tím rozdvouje, nařká historik. Já bych chtěl dodat, že mnohá, i na pohled sympatická hnutí nemají za sebou pouze ušlechtilou minulost. Vždyť i náš národ je dodnes rozdělen v názoru na činnost husitů. Rozpory v praktických prosazování ideologie jsou v každém hnutí. Já bych spíš přehlédl k cíli každého snažení a hnutí. Přehmaty, které je doprovázejí, jsou totiž takřka zákonitě. **JAN ROMAN**

KRÁTCE ODEVŠAD

jazyka a kultury prešovské univerzity. (Blížší údaje na str. 8.)

* **Dějiny baziliánského monastýru** (kláštera) od 9. stol. po současnost vyšly v Košicích; mají 550 str. na křídlovém papíře. Knihu lze objednat (30 EUR) na adr. Vladimír Timkovič, Štefanikova 11, Košice, 040 01. http://www.spravy.narod.ru/Letopis_Krasneho_Brodu.html **(red)**



Mapa z nizozemských novin *Trocede Blad* znázorňující postup jednotek UPA (Ukrajinská povstalecká armáda) přes území Československa ze 7. 9. 1947

* **Ivan Latko**, předseda Klubu TGM v Užhorodě, bude **21. dubna** tr. besedovat v Olomouci v sále Muzea umění o aktivitách českých krajanských spolků na Podkarpatské Rusi.

* **Film Osadné** slovenského režiséra Marka Škopa o rusínské vesnici na východním Slovensku, který zvítězil v kategorii dokumentů na MFF v Karlových Varech 2009, měl 11. února velmi

úspěšnou českou premiéru v pražském kinu Oko. (O filmu i autorovi jsme psali v našem časopise v č. 3/2009.) Zaplněný kinosál odměnil autora i rusínského aktivistu Fedora Vica, jednoho z protagonistů snímku, bouřlivým potleskem. Tím zahájilo Osadné cestu českými biografi.

* **Letní škola rusínského jazyka a kultury** pořádá ve dnech 14.6.–4.7. Institut rusínského

Jak se zachová nový prezident Ukrajiny?

Loni 23. listopadu si lidé na Ukrajině připomínali milionové oběti hladomoru v třicátých letech minulého století. O průběhu této etapy ukrajinské historie se dovídá svět postupně a nevyčází ze zděšení. Hladomor byla Stalinova pomsta za odpor zemědělců proti kolektivizaci. Jak píše na internetu Josef Kolářek, „ozbrojené jednotky zabavily všechny potraviny i skryté zásoby, oblehly vesnice a nechaly hladem umírat obyvatele. Kdo se pokusil utéci, byl zastřelen.“



Symbol Hladomoru v roce 1933

Jistý italský diplomat v té době psal z Moskvy: „Hlad kosí tak nesmírné množství obětí, že je zcela nevysvětlitelné, jak může svět zůstat lhostejným tváří v tvář takové katastrofě. Není pochyby, že hlad pochází z organizovaného nedostatku potravin, kterým chce vláda zlomit odpor venkovanů. Na ukrajinském venkově chybí k přežití všechno. Každý pokus o vzpouru je utopen v krvi. A přitom pokus o vzpouru je jen zoufalý pokus o přežití. I v hlavním městě Kyjevě je vidět na chodnicích mnoho mrtvol z hladu.“

Svědectví podává i Rusín Ihor Chandrycký: „Narodil jsem se před válkou na bývalé čs. Podkarpatské Rusi, ale až do invaze armád Varšavské smlouvy do Československa jsem žil v Praze, kde můj otec jako čs. občan měl domovskou obec a odkud ho NKVD v květnu 1945 odtáhlo, aby ho zlikvidovalo v kyjevském žaláři. Mezi otcovými dokumenty, které jsem o mnoho let později probíral, abych měl evidenci pro soudní spor se sovětskými i čs. soudními orgány o zločinnosti otcova únosu, jsem našel obsáhlou dokumentaci o hladomoru spolu s novinovými výstřižky o pražských demonstracích na podporu hladovějící Ukrajiny v roce 1932. Je zajímavé, že na stranu demonstrujících proti zlovůli bolševiků se postavil sám prezident Masaryk, zatímco většina české levicové inteligence k tomu měla chladné stanovisko. Hladomor na Ukrajině patří k jednomu z nejtěžších zločinů před druhou světovou válkou v Evropě.“

K hladomoru v třicátých let na Ukrajině se Kreml ještě dnes přiznává neochotně. Stejně ja-

ko Katyň, i tento zločin bude navždy ošklivou skvrnou v historii největší země světa. Teprve po osamostatnění Ukrajiny mohl prezident Kučma zjevit národu i pochybovačnému světu: „Není to přehánění. Hladomor se stal národní katastrofou. Pouze v letech 1932 - 1933 zemřela pětina venkovského obyvatelstva Ukrajiny. Musíme si to přiznat, byla to pečlivě naplánovaná genocida proti ukrajinskému národu ... Komunistický režim nemohl přijmout, aby lidé mohli žít svobodně ... Lidé museli umírat hladem, cena nerozhoduje. Rány byly zasazovány metodicky a bezohledně. Pro komunistickou ideologii nemá život jednotlivé osoby žádnou cenu...“

Nejinak se k hladomoru postavil prezident Juščenko, který zločiny bolševismu považuje za stejně zruďné jako nacistické zločiny. Je i jeho zásluhou, že v r. 2006 byl přijat ukrajinskou Nejvyšší radou zákon „o holodomoru“, podle něž je hladomor 1932-1933 genocidou na ukrajinském národě a zločinem proti lidskosti. Je tu zakotvena podobná trestní odpovědnost za popírání hladomoru, jako za popírání holocaustu.

Jsmo v očekávání, jak se k tomu postaví nový ukrajinský prezident. Pokud prohlašuje, že nad příklon k Rusku klade do popředí zájmy své země, národ mu uvěří až tehdy, vyjádří-li jasné stanovisko k hladomoru, Jestli jej neodsoudí, přiblíží se k Bělorusku a k Moldávii, jejichž vedení touží splynout opět s Ruskem. Po prezidentských volbách se dají očekávat v zemi ideologické třenicí mezi ukrajinským západem a východem. Ukrajinci v západní oblasti tihnou víc k Evropě, touží po jejich sociálně hmotných přednostech a budou se stále víc vzdalovat od proruského východu. Hráz mezi oběma částmi se bude zřejmě prohlubovat, až touha západní oblasti zapojit se do EU způsobí trvalý rozkol. Přitom odklon od bohatší východní průmyslové krajiny nemusí tolik bolet - proč nevěřit tomu, že se navrátí doba, kdy byla Ukrajina obilnicí Evropy?

JAN ROMAN

„Nejtěžší byly boje na Dukle,“ vzpomíná veterán

Dokončení ze strany 1

Oženil se v roce 1945. Jeho žena, která byla rovněž v 1. čs. armádním sboru, pracovala v polní prádelně, však krátce po skončení války zemřela. Rozhodl se, že bude soukromě hospodařit. Oženil se podruhé a přestěhoval se do Litoměřic, kde se znovu oženil a narodila se mu dcera Jana. S rodinou soukromě hospodařil na devíti hektarech úrodných pozemků v Litoměřicích a měl rovněž velký ovocný sad. Po roce 1948 však komunisté soukromým rolníkům nepřáli. Ilko Königsberg musel i přes obrovskou snahu udržet hospodářství v roce 1958 pozemky předat do JZD a odchází na Ostravsko do dolů. Pracoval jako horník a v hornictví vydržel až do svého odchodu do důchodu v roce 1981. Poté se přestěhoval do Moravskoslezských Beskyd do obce Nižní Lhoty. Je členem Československé obce legionářské v jednotě Frýdek – Místek. Dodnes vzpomíná na své rodiště, vesnici Volovec, která byla veřejnosti spíše známá jako turisticky vyhledávané letovisko - jako východiště na poloninu Boržava, nazývané „Podkarpatský Davos“. Byly zde vynikající pod-



mínky pro zimní sporty a dokonce pro návštěvníky z Čech byly vypravovány přímé rychlíky z Prahy. „Kdyby mi zdraví sloužilo, moc rád bych se tam podíval,“ říká Ilko Königsberg, „je to krásná země s nádhernou přírodou a skromnými lidmi.“

PETR MAJER, plukovník v záloze

V době, kdy byl tento článek v tisku, přišla smutná zpráva: Ilko Königsberg zemřel, měl pohřeb 5. 3. 2010.



Pohled přes Príslop k polské hranici; ve středu snímku budova školy

Jak se žilo... v Príslopu

Jaký byl život na československo-polském pomezí? Krám na potraviny v Príslopu nebyl – pro maso a máslo se jezdilo do Toruně. Některé zboží potravinářské i jiné (např. síť na volejbal) se dalo bez problémů objednat z obchodního domu Brouk a Babka, sídlícího v Praze na Letné. Firma zboží poslala rychlíkem do Chustu, odtud šlo autobusem do Toruně na poštu, kam se pro něj muselo z Príslopu zajet. Kulturního vyžití v karpatských horách mnoho nebylo. Občas se hráli čeští ochotníci nějaké to divadelní představení a jednou do roka se v zimě jezdilo na ples finanční strážě do Volového. V Príslopu se sjednal gazda se saněmi s vydělanými ovčími houněmi na příkrýti; zpátky se vždy společnost vracela až nad ránem.

(Snímky z Príslopu jsou dílem nadšeného fotoamatéra Bartoloměje Krále.)
Stránku připravil RADAN LÁŠEK



Ke koupání sloužil rezervoár na horském potoce



Pohled na príslopskou „hlavní třídu“



Po napadnutí sněhu byla cesta do Toruně možná jen na saních



Voda se musela do domácností donášet



Skupina príslopských finančníků s rodinami na nedělní vycházce

Studium Carpato-Ruthenorum / Літня школа русинського языка і культури / 14. 6. – 4. 7. 2010

Основны інформації:
Институт русинського языка і культури Пришівської університету в Пришіві (Словакия) організує в часі од 14. 6. 2010 до 4. 7. 2010 перший річний Studium Carpato-Ruthenorum – міжнародной Літній школи русинського языка і культури. Цілем проекту є здобати, респективно проглубляти комунікаційної компетенції в русиньскім языку і розшыряти познання в области карпаторусиньскій історії і культури. Процес едукатції на літній школі будуть забезпечувати високошкольскы професоры, фундованы славісты і спеціалісты в сфері карпаторусиньскій. Едукатційний процес ся буде реалізувати паралельно в русиньскім і англійскім языку.
Літня школа є про:
каждого, хто має інтерес учіти ся русиньскій язык

і ближше спознати історію і культуру карпатыських Русинів, Русинів з цілого світа, котры ся хотять научіти по русиньскы і спознати край своїх предків, особы над 18 років.
Інтензівний курс русиньскій языка і культури обєгус:
– 30 годин лекцій русиньскій языка за три тыждні, каждый день 2 годины в часі од 9.00 до 11.00 (лекції з русиньскій языка і конвєрзації),
– 30 годин лекцій карпаторусиньскій історії за три тыждні, каждый день 2 годины в часі од 13.10 до 15.10,
– участниця языковых лекцій будуть розділены до трьох груп; дві группы, котрым будуть лекції читаны в русиньскім языку, будуть розділены подля міры

комунікації – зачаточниця (комунікачна уровень А1, А2) і покročылы (комунікачна уровень В1, В2); третю группу будуть творити зачаточниця, котрым будуть лекції читаны в англійскім языку.
– участниця собі можуть выбрати лекції з історії або в англійскім, або в русиньскім языку,
– на кінці участниця дістануть сертифікат о абсолвовано Studium Carpato-Ruthenorum – літній школі русиньскій языка і культури.
Контакт: Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, PREŠOVSKÁ UNIVERZITA v PREŠOVE, Nam. legionárov 3, 080 01 Prešov, Slovak Republic tel.: +421 (51) 7720 392 e-mail: urjk@unipo.sk

SVĚTLA MATHAUSEROVÁ:

Domov na řece Uh aneb Nezapomenutelné soužití s karpatskou přírodou a lidmi

(z textu prof. Světlý Mathauserové PAMĚTI)

Dokončení z čísla 4/2009

Za dar prvního historického kukátka vděčím škole, za jeho užívání rodičům. Jednou v sobotu odpoledne mě tatínek s sebou vzal na noční obhlídku revíru. Jako státní lesní dozorce měl vedle práce v kanceláři na lesní správě na starosti ještě rozsáhlý úsek lesa po pravé straně řeky Uh. Byl podzimní teplý podvečer, když jsme procházeli vsí, tatínek s hůlkou a puškou přes rameno, lovecký pes Baryk a já. Měli jsme stavení bohatého sedláka, který měl jedinou, ale pomatenou dceru Marju. Vyběhla k plotu a něco nám radostně sdělovala, čemu jsme nerozuměli. Buď zdráva, Marjo, buď hodně zdráva, a dlouho jsme jí mávali, až zmizela za obloukem cesty. Pak jsme přešli můstek přes Ivančovský potok a po jeho pravém břehu jsme za chvíli vstoupili do těsného údolí.

Vedla jím cesta a donedávna také úzkokolejka, kterou se svázelo dříví před tím, než ji úplně strhla velká voda. Zkroutené kolejničky i s vyrvanými pražci trčely kolem dokola a zarůstaly maliním. Bylo k nevíře, že poklidný potok se kdy mohl stát nositelem tak ničivé síly.

Mezitím se začalo stmívat a chladný stín padal na dno údolí. Boční stěny horského masívu byly stále vyšší a ještě se zvyšovaly, jak jsme stoupali vzhůru. Občas přes cestu přeběhl vyplašený zajíc. Zнала jsem tu cestu z dřívějších vycházek, hlavně v zimě, kdy jsme podle stop v čerstvém sněhu odhadovali četnost zajíců a počty vysoké zvěře. Ale dnes jsme šli mnohem dále a směřovali k horskému sedlu nad Ivančovským potokem. Každou chvíli nám pod nohama proběhla myška a tatínek připomněl pořekadlo, že když je málo myší, sovy nehnědí. V tom roce jich ale bylo nepočítaně a tíměrně tomu také sov.

Když jsme dorazili do sedla, byla už noc, podzimní, měsíčná ovšem, kterou otec pro noční obchůzku záměrně vybral, protože o světlé noci se páše lesní pých, kácejí mladé stromky a kladou pytlácká oka. Ze sedla jsme se vydali po hřebenovce směrem k vrcholu Holáně. Stromy už tu byly řídké, čím dál nižší, přibývalo keřů. Lidská obydlí pod námi v údolích přikryla mlha, nahoře jasné svítily měsíce, krajina jako by ani nedýchala. Zastavili jsme se a náš pes Baryk se tiše usadil u otcových nohou. Před námi ležely jakési nepřirozené průrvy a strže, bylo na nich vidět, že nejsou přírodním výtvorem, že je musela nepřítel dříve vyrýt lidská ruka, působily jako hluboké rány jen pomalu zarůstající mechem, drobnými keři a kapradím.

V Toruňském průsmyku je dobře zachovaný vojenský hřbitov, opravený v roce 1931 Poláky, jimž toto území patřilo do druhé světové války. V hromadných i jednotlivých hrobech tu vedle sebe leží – jak oznamují nápisy na betonových křížích – padlí z obou stran frontové linie, Němci, Maďaři, Češi i Poláci a Rusové... Na

Holáni, kam jsme s tatínkem na podzimní noční obchůzce došli, bylo možno jako z knihy číst zprávu o válečné každodennosti. Tady se vojáci zakopávali, aby zaujali pozice výhodné pro obranu i útok. Z vrcholu Holáně měli přehled po celé linii fronty, která tehdy vedla od Haliče na severu až po Medzilaborce na jižním Slovensku. Byly tu zákopy dlouhé, hromadné, a také individuální. Ve stěně některých ještě bylo patrné podélné lože, které si tu jakýsi voják vydlabal, aby v něm, vystlaném suchou travou a listím, přečkával noc v suchu a snad i trochu v bezpečí – když ne proti přímému zásahu, tedy aspoň proti střepinám a kulometným střelám.

Kostrina

Do Kostriny jsme se přestěhovali ze samoty v Luhu v roce 1930, když jsem měla začít chodit do školy. Ředitelství státních lesů a statků v Užhorodě respektovalo potřeby svých zaměstnanců a docházka dětí do školy byla důvodem pro žádost o přeložení do místa školy.

Bylo to jen pár kilometrů od Luhu, na témže břehu řeky Uh, pod týmiž hřebeny Karpat, jen údolí kolem řeky tu bylo širší a delší. Obec Kostrina se táhla, jak to na Karpatech bývá, několik kilometrů. Údolím vedla trať z Užhorodu na Užok, paralelně s ní také prašná silnice. Kolem silnice byly dva obchody se smíšeným zbožím, Grünbergrův a Kusínův, krčma s dřevěnou ohrádkou kolem krčmáře Moškoviče a Jutkevičovo řeznictví. Dále lesní správa a pila, četnická stanice, fara řeckokatolického popa a židovská synagoga, pošta a dvě školy, rusínská a česká. Kolem silnice bylo také několik hospodářských usedlostí majetnějších Rusů. Na stráni nad naší zahradou stál dřevěný kostelík karpatského slohu. A stojí tam dodnes, jak jsme se o tom přesvědčili při naší návštěvě Kostriny v roce 1997. Byl opraven velmi citlivě se zachováním všech znaků původní dřevěné architektury.

V Kostrině jsme s tatínkem, maminkou a malou Liduškou prožili pět krásných let. Náš dům, který patřil ke komplexu budov státní lesní správy, stál uprostřed velké zahrady, sahající od silnice dole až k prostranství kolem kostela nahoře na kopci. Od kostelního pozemku byla oddělena živým plotem z hustě vysázených smrčků, dole kolem silnice byl plot tyčkový. Zahradu byla velká, dole zeleninová a květinová, nahoře ovocný sad se starými stromy jabloní, hrušní, švestek, višní. Seno jsme skladovali v oborohu na dvoře – důmyslném zařízení s posuvnou jehlanovou střechou, pohybující se podle potřeby na čtyřech vysokých kulech. Když byl oboroh v jarních měsících prázdný, bez sena, sloužil nám dětem jako jeviště k inscenaci her, jež jsme si samy sepisovaly. Ale od letních senosečí se oboroh znovu naplňoval čerstvým voňavým senem a nedivím se mamince, že ji takový dar z nebes zlákal k rozhodnutí hospodařit s ním.



Studentka

Byla z vesnice, z Haně, a i když z domova s takovou prací obeznámena nebyla, spolehla se na to, že tatínek pocházel z velkého statku a v hospodaření se vyznal. A pak tu byl také náš dobrodinec Vasil Rygan, který nám pomáhal se vším, co bylo třeba.

Od Ryganů jsme tedy koupili červenou kravku Pirošku, která nás pak provázela do dalšího místa tatínkova působení v Dravcích u Užhorodu. Stala se tak milovaným členem naší rodiny a její prostorný chlív byl místem rozmlouvání s jejíma moudrými očima. Nejraději měla, když jsme ji poškrabali na hlavě mezi rohy. Do prasečího chlívku nám pak přibýlo ještě malé selátko a do kurníku se nastěhovaly slepice leghornky, které tatínek, znalec veškeré drůbeže, jakož i ptactva vůbec, objednal jako nejlepší nosnice.

Byli jsme potravinově soběstační, kupovali jsme jen mouku, cukr, sůl a petrolej do lamp. Přijemný pocit útulnosti a bezpečí si ráda vybavuji vzpomínkou na harmonický běh života v uzavřeném prostoru, kde všechno bylo po ruce: zahrada, studna, chlebová pec, sklep v břehu a komplex chlívků, kde to většinu dne všechno bučelo, chrochtalo a kdákalo. K pocitu bezpečí přispívali dva psi v boudách na dvoře. V domě pak bylo stále útulno a teplo, v zimě oheň ve dvou kachlových kamnech v pokojích a v kuchyňském sporáku nevyhasínal, protože k deputátním požítkům státního lesního dozorce patřil i dostatek dříví.

Promenádou pro nedělní vycházky se stala cesta na druhou stranu řeky do malého údolíčka uprostřed lesa, kde vytékal samovolně ze země velice chutný pramen minerální vody, pro kterou si vlakem jezdili také Češi z okolí. Vozili si ji v demizonech domů jako lék na žaludeční potíže.

Domácí rusínští obyvatelé slavili sváteční den tak, že se – oděni v místních krojích – shromaž-

ďovali v řeckokatolickém kostele. Kostrinští Židé zase trávili svůj sváteční den v sobotu – muži v dlouhých černých kaftanech a širokých kloboucích – v synagoze, kde měly své vyhrazené místo za přepážkou také skromněji než muži oděné ženy.

Ve třicátých letech, kdy jsme žili na Podkarpatské Rusi, panoval tu smír všech národnostních skupin i náboženských vyznání. Dokonce to přispívalo k malebnosti a mnohovrstevnatosti života. Týden měl dva sváteční dny, sobotu a neděli, a svátky spojené se slunovratem, jako Vánoce a Velikonoce, se slavily dokonce ve třech různých termínech. Nám školákům to občas přineslo nějaký den volna navíc. Změnění politické situace ve Střední Evropě ovšem nastalo až po Hitlerově rozpoutání druhé světové války.

I v jiných sférách života bylo patrné, že mezi jednotlivými skupinami nebylo přehrad. Správce lesní pily pan Šalanda si vzal za manželku místní Rusínku a jejich dcera Mařenka patřila k mým dobrým kamarádkám. Židovské dívky se rády provdávaly za české učitele. A dva českoslovenští kostrinští četníci se oženili s maďarskými dívkami. Jeden z nich měl ženu z bohaté rodiny z nížin u Užhorodu, a tak zabezpečován plynule zemědělskými a vinařskými produkty – vzpomínám na bohaté střapce hroznového vína rozvěšené u nich v komoře – žil ve shodě se svou rodinou i okolním světem.

Českoslovenští státní zaměstnanci tvořili sice málo početnou vrstvu obyvatel Kostriny, ale právě to vržení do neznámého nového prostředí je činilo navzájem vázanými a zodpovědnými. Byli si vědomi toho, že jsou nositeli hodnot nového československého státu, který sám sebe definoval jako demokratický a humánní. Československá správa začala budovat mezi obyvateli vztahy rovné, demokratické.

Projevilo se to především v organizaci školství. Dosavadní hungarizace, která způsobila úplnou absenci vzdělanosti rusínského obyvatelstva v rodném jazyce, byla nahrazena reorganizací národního vzdělanostního systému. Instituce národních škol – až na několik církevních škol – v zemi do roku 1919 nebyla. Za československé vlády naopak nastal velký rozvoj národního školství s rusínským vyučovacím jazykem. Tak například ve školním roce 1931-1932, kdy jsme bydleli v Kostrině, bylo v zemi 453 škol rusínských (obecných a měšťanských), 160 českých a slovenských, 120 maďarských, 13 německých, 6 hebrejských a 4 rumunské.

Kulturní politika Československa spíše než o přizpůsobení jazyka podkarpatoruského obyvatelstva usilovala o jeho posílení a tím i rovnoprávné zařazení do společenství slovanských jazyků. Rusínština spolu se svým kultovním jazykem církevněslovanským, zachovaným v obřadu řeckokatolické církve, byla vnímána jako důkaz nepřetržitosti slovanské kultury v tomto zeměpisném prostoru. Jak později prokázali čeští hudební odborníci, zůstala v melodice rusínských hudebních zpěvů zachována přirozená spojitost mezi hudební výstavbou prvních církevněslovanských chorálů, například *Hospodine, pomiluj ny*, a dokonce polského nejstaršího církevního zpěvu *Bogurodzica děvica*, a starými byzantskými zdroji.

Podkarpatská Rus patřila v době, kdy byla součástí Československé republiky, k oblíbené-



Česká společnost v Antalovcích, 1935

mu místu turistiky zvláště obyvatel historických zemí, Čech a Moravy. V rozhovoru s domácím obyvatelstvem si mladí návštěvníci Karpat prohlubovali své jazykové i historické povědomí. Bylo nemálo takových, kteří systematicky zapisovali slovesné útvary doprovázející lidové zvyky. Jedním z nich byl Karel Honsa, který v roce 1935 vydal v Praze svých *Stero črt a obrázků z Podkarpatské Rusi*. Výrazné a českou tradici připomínající jsou například texty vánočních lidových her *O narození Ježíše Krista* nebo hra *O králi Herodovi* (Irod korol), kterou nám rusínská mládež přicházela zahrát o našich Vánocích jako jednu z koled. Přicházeli pod okno a volali: *Panču, panču, dajte chyšku oslaviti*, to je: Pánečku, pánečku, dovolte oslavit vaší chyšku. A pozvání do síně, oslovili hospodáře slovy: *Dobryj večir, oj u sim domočku. S vami Boh. Oj u sim domočku, hospodaročku, S vami Boh. Hospodaročku, náš pane, prosimo my ta na hodynočku, na hodynočku, na koljadočku.*

A vpuštění do místnosti, začali koledníci hru o narození Krista Pána, o pastýřích a o třech králích, o úkladech Herodových a útěku Panny Marie s malým Ježíškem a Josefem do Egypta. *I pryhnav Irod tam četyry katy děti stynaty...* Malých dětí pak na příkaz Herodův kati stáli na čtyři tisíce. Bůh Heroda za to proklel a svrhl do hluboké propasti, odkud dosud je slyšet strašný křik a skřípót zubů.

Představení končilo církevněslovanským chorálem *Slaven jest Boh*. A i kdybychom byly jako děti některým slovům nerozuměly, porozuměly jsme dobře dramatickému celku, díky jeho scénickému vybavení. Čtyři kati se sekyrkami byli ovšem výraznou nápovědou a tí v nás budili největší hrůzu.

Po obdarování koledníků výsluhou a penězi následovalo poděkování hospodáři i hospodyně a ujištění, že peněz použijí na bohubilé účely: *Nam toty hroši ne u bance byti, ale do cerkvi zvony kupiti. To nam bude z dětí na dity.*

Skutečně, že si řeckokatolická mládež, která slaví Vánoce podle juliánského kalendáře až o čtrnáct dní později, přichystala kolední představení ke Zrození Páně už na 24. prosince, kdy

si je připomínali čeští obyvatelé Podkarpatské Rusi, svědčí o tom, že si rusínští obyvatelé stačili uvědomit jazykovou blízkost s češtinou a sdělnost svých lidových zvyků.

To už se psal rok 1936, když jsem tuto hru vyslechla přímo u nás doma v kuchyni. Jakýkoliv ostych k Čechům jako „novým pánům“ vlastně ani nenastal. Velkopanské chování Čechům bylo cizí a každého – jak hospodáře, tak lesního dělníka – oslovovali „pane“. Maminka si získala důvěru místních žen. Chodily k ní na radu ve věci dětských nemocí, a samy na oplátku upřímně radily, jak se bránit proti uhranutí zlou a závistivou osobou. Pověra v čarování zlých bosorkyň, ovládnutých různá kouzla, byla tu ještě živá. Kdo byl jimi napaden, mohl se bránit jen protikouzly. Tak onemocní-li dítě, je třeba do studené vody v nádobě házet žhavé uhlíky, které pak páli bosorkyni tak dlouho, dokud své čáry neodvolá. Jestliže se uhranutí týkalo domácího skotu a projevilo se například zmenšenou dojivostí krávy, bylo třeba vařit mléko od postižené krávy tak dlouho na pávni spolu se špendlíky a opakovat při tom slova: *tak jako se stále pohybuji tyto špendlíky v tomto mléce, tak at se zabodávají do srdce zlé bosorky, až bosorka sama přijde a kouzlo zruší.*

Nevím, maminka to nikdy nezkoušela, naše kráva Piroška dojila přiměřeně. Ale že bosorky v tom zapomenutém kraji ještě za mého dětství byly, to mohu potvrdit. Dověděvaly to znaky jejich kouzel – na větvích keřů rozvěšené tajemné hadříky při okraji lesa. Staré pověry se prolnaly s náboženstvím, a tak za oltář dřevěného kostelíka jsme se my děti bály podívat, že je tam čert. To nejspíš místní kostelník postrašil malé kluky, aby v nich vzbudil patřičný respekt a odradil je od zvědavého šmejdění po kostelních prostorách.

Ale v čase bohoslužby i jinak nepokojné děti klidně stály na levé straně před oltářem a spolu s dospělými odříkávaly modlitby, z nichž ta hlavní začínala i mně známými slovy *Otče náš*. Nejvíce se mi svou melodií vryl do paměti zpěvný refrén, opakovaný po každé větě čtené litanie: *Svjatjy Bože, svjatjy krephij, svjatjy bessmertnyj, pomiluj nas!*

Hospodi pomiluj, Hospodi pomiluj, Hospodi pomiluj!



Chraňte si krásnou podkarpatskou přírodu!

Ráda bych na Zakarpatí vzkázala: Vyvarujte se chyb, kterých jsme se v turistickém ruchu dopustili my! Nenapodobujte „západní“ turistická střediska, mějte svůj vlastní styl. Stanovte si hranici, do jaké budete ochotni připustit motocykly, osobní terénní automobily v horách, a míru, do jaké budete tolerovat horskou cyklistiku. Nepouštějte si do hor tyto „adrenalinové sportovce“, kteří nevnímají krásu přírody, ale pouze terén, v němž se mohou opájet svými sportovními výkony. Neobávejte se, že přijatá omezení budou na úkor rozvoje vašich vesnic. Získáte to, co jsme my v ČR v mnohých horách ztratili. Kouzlo a osobitost našich turistických oblastí se ztrácí v záplavě ukazatelů, poutačů a jiných služeb pro turisty a v množství turistické infrastruktury. Nechtějte proto budovat své turistické oblasti ve stylu, který je dnes běžný všude, ale zachovejte si jedinečnost, neboť do vašich hor a údolí mohou lidé přicházet za něčím úplně jiným: Za ryzí, prostou, zachovalou přírodou, přírodním způsobem života, za pasoucími se stády, klidem a tichem, lázeňstvím. Rozvíjejte to, co vás naučili vaši předkové - svá řemesla. Prodávajte své rukodělné výrobky, takové jsou velmi žádané.

Ve vesnicích v údolí řeky Už jsme si všimli, že zde neexistuje hromadný sběr odpadu, a to má za následek odkládání odpadu na různá místa v přírodě. Také je zde velmi rozšířen invazivní bolševník velkolepý, který zastiňuje a vytlačuje původní rostlinné druhy. Tyto dvě věci se jistě vyřeší v průběhu let, až na to budou prostředky. Spíše se obávám, aby nekontrolované turistické projekty tuto krajinu po letech neznehodnotily a nezůstalo zde jen pár rezervací.

Tímto názorem se také ztotožňuji s Milošem Malcem, autorem článku Turistické značení ohrožuje hory z PR č. 1/2009.

Ivana Kusinová, Skalice, Frýdek-Místek

Divadelní plakáty

Jako příznivec Podkarpatské Rusi se občas rád podívám na internetové stránky vašeho spolku, potažmo časopisu, v jehož čísle 3/2009 mě jako typografa zaujal plakát na jeho druhé straně ve spodní části, který se vztahuje na tuto moji profesi. Prosim, bylo by možné mi jej zaslat v lepší kvalitě? Ten uveřejněný je pouze pro náhled a rád bych si přečetl všechno jeho text.

Aleš Macek, Brno

(Pozn. red.: Plakáty z ochotnických divadelních představení i další informace a obrazový materiál tohoto druhu lze nalézt na internetových stránkách www.amatershedivadlo.cz)



Foto Ivo Dekoupil

Horská bystřina láká k rybolovu

Zaslouží si ing. Havel odsouzení za svoji práci?

K napsání tohoto článku mne přiměla diskuse, vedená v minulém, ale nejen minulém, čísle časopisu. Je zajímavé, jaké názory se člověk může dočíst, kolik nevrážíivosti či závisťi se skrývá v několika vyjádřeních. Jsem jeden z těch, kteří před pár lety, mohu říci na poslední chvíli, se začali spolu s mou maminkou, rodačkou z Užhorodu, zajímat o možnost navrácení majetku, zanechaného tam ne vlastní vinou. A právě tehdy jsem se poprvé dostal do kontaktu s ing. Josefem Havlem, osobně jsem ho v Brně navštívil a jako mnozí ho požádal o pomoc. Maminka, tehdy už nemocná a nechodící, nemohla již opustit svůj domov na severu Čech, v Mostě. Ne, nebudu pět chválu na činnost pana ing. Havla. Každý, kdo vidí a slyší, ví, kolik toho pro napravení majetkových křivd pro nás udělal. Rád bych použil jeho slova, která mi nedávno napsal den poté, co moje maminka zemřela.

„Věřím, že Vaše maminka by se byla ráda dožila odškodnění, ne snad pro vlastní peníze, ale pro pocit, že její rodiče tam nežili nadarmo. I já jsem vlastně tu činnost začal v důchodu z tohoto pocitu bezmocnosti a zároveň vědomí toho, že máme pravdu, kterou bych rád jednou řekl rodičům u hrobu. A věřím také tomu, že Vaši mamince udělalo dobře, když zákon vyšel. To, co bylo potom až do věčejšího dne, už nemohla ovlivnit, ale věděla, že došlo k naplnění její víry.“

Tolik tedy slova pana ing. Havla; doufám, že mi promine, že jsem je zveřejnil. Jeho názor je nám všem známý, a srozumitelný. Opět opakuji, kdo chce vidět a slyšet, musí pochopit, o co mu jde.

Touto cestou bych za mou maminku a také za sebe chtěl Vám, pane inženýre, veřejně poděkovat za letitou snahu o nápravu majetkových křivd způsobených na občanech, kteří

žili a bydleli na Podkarpatské Rusi před 2. světovou válkou. Vaše neúnavná snaha se po více než osmi letech neminula účinkem, a tak snad konečně dojde v nejbližší době k nápravě těchto křivd způsobených po roce 1945, zejména pak v období komunistického režimu a vydávání nesmyslných zákonů a nařízení právě v tomto období. Jak Vás znám, pokud Vám to zdraví dovolí, budete pokračovat i v případech, které současný zákon nepokrývá. Přeji Vám tímto do dalších bojů s byrokracií hodně síly a výdrže!

Ing. Jaroslav Ulrich, Most

Potěšil nás článek o Volovém

Nedávno zemřel můj bratr Jiří Tulis, člen SPPR. Narodil se 7. 2. 1926 v Užhorodě. Jako syn příslušníka čsl. četnictva poznal mimo Užhorod několik městeček Podkarpatské Rusi, kde náš tatínek postupně působil. Nezapomenutelné vzpomínky měl na Volové, kde začal školní docházku. Jako kdyby to bylo načasované, potěšil se pár dnů před smrtí článkem V. Kušteka o Volovém, který jste uveřejnili ve 4. čísle časopisu. Viděl zase našeho tatínka na fotce s jeho kolegy, které bratr dobře znal, dokonce v článku bylo zmíněno i naše jméno. Děkuji vám za vzpomínku na Volové i za každou uveřejněnou zprávu v časopise; vždy jsme s bratrem netrpělivě čekali na každé nové číslo. Probírali jsme každý příspěvek a vzpomínali na naše dětství prožité na krásné Podkarpatské Rusi, na zajímavé zážitky při zájezdech, kterých jsme se s bratrem zúčastnili, zvláště na ten, který vedl ing. arch. Pilip v roce 1992.

Měli jsme oba velké přání, podívat se ještě jednou na Podkarpatskou Rus až do Jasiny. Ted už je jisté, že se to nesplní.

Přeji všem pevně zdraví a hodně úspěchů ve vaší práci.

M. Chmelařová